

كورتى وتار:

پاستىيەكە ئۇ پىيازەنى كە ئاكامەكە
گە يىشتىن بە لووتكە و بوون بە ويژەنى جىهانىيە،
ھەمان پىيازە كە بە فەرھەنگى نەتەوھىيى و
فۆلكلور و كەلەپوورى گەلەكاندا تىدەپەپى،
ئەم پەيغە واتاي ئەوھىيە كە ئەدەبىي جىهانى،
بىگومان پىشەنى لە بايەخى ھىزى و فەرھەنگى
نەتەوھەكاندا ھەيە، پاشان بە كەرەستەنى
(زمان) ھەو لە قۇناغى زارەكى بوون دەردەچى
و ھەك پاژىك لە ئەدەبىياتى نووسراوھىيى و دواى
سەرگەوتىن و ھەرگرتنىكى فرەلايەنە، دەبىتە
ويژەنى جىهانى، ئەم وتارە ھەول دەدا بە
لىكۆلىنەو لە بابەتە و بە ھىتانەوھى چەند
نەمۇنەنى سەرگەوتتو لەم شىۋازە، تىشك بختە
سەر چۆنىتەنى تىپەپىن لە قۇناغى ناوچەبىيەو
بۇ قۇناغى جىهانىبوونى ئەم مۇدىلە لە
ئەدەبىيات:

چەمكە كىلىبىيەكان:

ويژەنى جىهانى، ھىز، نۆم چۆمسكى،
مۇدىرنىتە، پۇلان بارت، چىپۆكى پالەوانىتەنى،
شوناس، دەقى ئەدەبىي.

سەرھەتا: دەق و داھىتانى ئەدەبىي، ھونەرىكى
كارامە و بايەخىكى ھىزىيە كە سەرچاۋەكەنى
بۇ ھىزى فىكر و پاستىيەكەنى بۇ خەيالى
داھىنەرەكەنى دەگەرپتەوھە. بە واتايەكى دىكە

(ويژەنى جىهانى) لە رەھەندى زمانى نەتەوھىيى و رەخەنى ئەدەبىيەوھە

ھادى ھەبىبى
(بۇكان)

خانی

پیتمیکی پیکوپیک و کیشدار به دهسته وه دها.
(میرصادقی، ۱۳۷۵: ۲۷).

زمان به گشتی بۆ که سی شاعیر و داهینەر
که رهستهیه کی ناته و اووه و گه لیک بۆشایی
تایبته به خۆی هیه، راستیه که یه ئه وه
شاعیره که به داهینان و پچه شکاندنی هزری و
مانایی و پیزمانیه وه، زمان ده وله مند ده کات و
ده یکه یه نیتته ئاستیکی ئیدیال. (طاهبان، ۱۳۷۶:
۱۶۲). هرچند نابۆ له گشتیه تی زماندا ئه م
تیورییه ی نۆم چۆمسی له بیر بکری که پی
وایه: «که لک وه رگرتنی راسته قینه له زمان،
له هه قیقه تدا زۆر جار ره گه زگه لیک له زهین/
می شک ده گریته وه، که له ئاستی لیها تووی
زمان تیده په ری، هر بۆیه ئه وه ی ویژهر
ده ریده به ری، یان ده رکی ده کا، راستیه که ی به
ته نیا ده سکه وتی تایبه تمه ندیه کانی لیها تووی
(زمان) نییه». (چامسکی، ۱۳۷۷: ۱۲۰).
دیاره ئه م بۆچوونه ی نۆم چۆمسی،

داهینەر به هیزی خه یالی و هزری خۆیه وه،
له شنگه لی ئاسایی و دیمه نی باو و به رچاوی
ده ور به ری، شکلی مۆدیرن و جیاواز ده خولقینن
و به و بۆنه یه وه پیوه ندیه کی تازه له نیوان
خۆی و جیهانی ده ور به ریدا ساز ده کا، له
ته عبیریکی جیاواز و له پوانینیکی به رفر و انتردا،
ههنگاوی پیشکه و تووانه هه لدینیتته وه و بیری
جیاواز ساز ده کات و سامانیکی هزری به مولکی
ئه ده بیی نه ته وه که ی زیاد ده کا. ویژهر (وهک
تیوری) و خاوه نی هه ر به ره میکی خه یال کرد
(وهک به کرده وه ده رهینه ری ویژهر) دیارده
سروش تیه کانی کۆمه لگه مان به جیلوه یه کی
تازه وه دینه پی ش چا و نه نیتیه کان ئاشکرا
ده که ن و وی پای ساز کردنی شوناسی ئه ده بی،
زانستیکی نوئی له مه عریفه ت و جیهانی هه سستی
ده خه نه پوو، که وابوو خه یال و ده سه لاتی هزری
نووسه ر، یان (شاعیر) سه ره تا پازی دانوستان
و پیوه ندی نیوان خۆی له گه ل بابته گه لی
ده ور به ریدا ئاشکرا ده کا و دواتر گیان به به ر
هه موو ئه و وینه هه ست بزوینانه دا ده کا که
پوچ و هه ستیان ته نیوه ته وه، سه رجه می ئه و
راستیه یانه ش به بۆنه ی که ره سته ی زمانه وه دینه
به ره م. سروشتیه که زمانی شاعیر جیاوازه
له و زمانه ی که پسپۆریک بابته تیکی زانستی
پئ پوون ده کاته وه، یان جیاوازه له و زمانه ی
که میژوو زانیک قوناغیکی میژووی پی تاو توو
ده کا، بیجگه له جیاوازی زمانی، له که لک
وه رگرتنی زمانیکی شاعیرانه دا هه م خودی واژه
پۆلی خۆی هیه، هه می ش بواری ئاهه نگینی
سه رجه می ئه و واژانه خاوه نی گرنگایه تیه کی
تایبه تن، راستیه که ی زمانی شیعر، پیکهاته یه ک
له مانا و موسیقایه، و اتا هه م مه به ستیکی
ده پیکی و هه م وهک پارچه یه ک موسیقا،

خویندنه و هیه کی زانستیانه به رانبه به زمان و زانستی وهک پیزمان و تهکنیکی زمانى و زمانناسى و دستورى زمان له خو دهگرئ، پیک ئەم بۆچوونه له خویندنه وهى هونه ریبیانهش به رانبه به زماندا هه ر هیه و وهک پیشتر ئامازهى پئ کرا، زمانى شاعیر جیاوازه له و زمانهى که پسپۆرپیک بابه تیکى زانستی پئ پوون دهکاته وه . به و جیاوازییهى که له م پوانگه یه دا (واتا: خویندنه وهى هونه ریبیانه به رانبه به زمان) زه رفییه ته هونه ریبه کانى زمان به تایهت له بواری جوانناسیدا گه لیک به رچاوترن و زۆرجاریش زیاتر ههست پئ دهکرین. ئەو هه موو قوتابخانه ئە ده بییهى که به درێژایى میژوو له نێو هونه رى نه ته وه جوراچۆره کاندایه سهرى هه لداوه، هه مووی هه ر دهسکه وتى به ره مى خولقینراو بووه . به ره مه ییک که له کاتى ئە فراندندا، خودى داهینره که یه تنیا و ته نیا به لایه نى ههست (حسئ) و هونه ریبه وه هۆندرویه تیبه وه، نهک به لایه نى میتودى و زانستییه وه .

بوونى قوتابخانه ره خنه بیه کانیش هه ر ئەو راستیه ده سه لمینن که به ره مى و یژهى جیهانى، هزرى دواى خوئى و داهاتووی به ره و مۆدیلیک له ره خنه ی ئە ده بیى هان داوه که دواتر له میژووی کرده ی ره خنه دا وهک قۆناغیکى تایهت سه یر کراوه و مسۆگه ر بووه . ئە وه ی به رده نگ به ناوی قوتابخانه، یان بزافى (ره خنه ی نوئ) ده یناسئ، راستیه که ی هه ر له شۆرشى مه زنى فه ره نسىیه وه بگه ره تا ئیستا، ئە وه دهسکه وتى تیکۆشان و چه مک باوه رپى ره خنه گرانیکی وهک میشل. دۆ. مۆنتنى تا مارسیل پرۆسته، که به خویندنه وه ی بنه مایى له ئە ده بیاتى نه ریتى، ریکه یان بۆ پیداجوونه وه له

به ستینى فه لسه فه ی نوئ خوئش کردووه، پۆلان بارت ره خنه ی واتایى (ته ئویلى) که له خویدا ره نگدانه وه یهک له هیرمۆنۆتیکه، به پوانگه ی گرنگى سه رده مى خوئى وهک ئیگزستانسیالیسم، مارکسیسم، په وانکاوی و دیارده ناسییه وه گرئ ده داته وه و به و بۆنه یه وه ره خنه له پێوه ندى له گه ل قوتابخانه فه لسه فییه کاندایه مانا ده کاته وه . (بارت، ۱۳۷۷: ۶).

له م سه رده مه له ره خنه نووسى فه ره نسیدا، ژان. پۆل. سارتر خه ریکى ره خنه ی فه لسه فه ی ئیگزستانسیالیسم و لۆسیه ن گۆلدمه ن سه رقالى ره خنه ی کۆمه لئناسى، هه ره ها ژیرژ پوله خوئى به دیارده ناسییه وه ماندوو دهکا. (ره خنه ی نوئ) وردبوونه وه له چیه تى ده قه و پۆلان بارت ئەم بیرمه نده یه که ره خنه ی ئە ده بیى به هاوته راز له گه ل به ره مى ئە ده بیى، هه ره ها ره خنه نووس به هاوشانى نووسه ر، یان داهینه ر داده نئ. (شمیسا، ۱۳۹۳: ۳۵). بارت له ماوه ی بیست و پینچ سال ته مه نى ئە ده بیى خویدا، نوینه رى هه موو ئە و راستیانه بووه که له هزرى ره خنه یى، هه ره ها له زانستى زمانناسى فه ره نسیدا به قۆناغیکى مۆدیرن پیناسه کراوه . (تادیه، ۱۳۹۰: ۲۴۸)، ئە گه رچى نابئ ئە و راستیه مان له بیر بچئ که ده ق له هه قیقه تى خویدا، وهک کانیاویکی بیگه رد، یان وهک ئاوینه یهک ده چئ و هه ر به رده نگیک به پى داشته و پاشه که وتى زانستى و هزرى خویه وه لى ده پوانئ و به پى پئویست به ره ی لئ وه رده گرئ، دهنایسان هه ر به وته ی بارت، ئیمه له هه ر چه شنه نيزامیکى وهک مارکسیسم و فۆرمالیسمه وه بگه ره تا پیکهاته خوازى و په وانکاوی و هه ر جوره نيزامیکى فیکرى دیکه، پیتو بمانه وئ گرئى بدهینه وه به ده ق، ئە وه

تهنیا توانیومانه یهک، یان چهند رافه‌ی گونجاو له باقی رافه‌کانی دیکه به ده‌سته‌وه بده‌ین. که‌وابوو دهق پرسی تیده‌چی که‌سی به‌رده‌نگ، یان نووسه‌ر، یان په‌خنه‌گر به شی‌وازی خوی لئی برونئی و گرنه‌گه‌وه‌یه که جوری نه‌م پوانینه، پوانینیکی به ناکام گه‌یشتوو بی. به واتایه‌کی دیکه پوانینیکی مؤدیرن و جیاواز له پابوردوو بی، له بهر نه‌وه‌ی که (مؤدیرن بوون) له واتای خویدا نه‌سه‌لماندنی بایه‌خه هزریه‌کانی دویئی، ته‌نانه‌ت نه‌مروشه، بارت کاتی خوی جه‌ختی له سهر نه‌و پاستییه کردبوو که (مؤدیرن بوون)، یانی نه‌وه‌ی بزاین چ شتگه‌لیک ئیتر بۆ نه‌مرو ناگونجین. (احمدی، ۱۳۷۷: ۲۷۳).

جه‌خت له سهر (نه‌وپۆیی بوون) له خویدا، بنه‌مای مؤدیرنیه‌ت بوو، که بارت ژیانی هونه‌ری و هزری خوی له سهر دانا، یان له په‌خنه‌ی (واساختی) دا که بۆ خویندنه‌وه و لی‌کۆلینه‌وه‌ی ژاک دریدا ده‌گه‌پیتته‌وه و له کۆتایی ده‌یه‌ی ۱۹۷۰دا کاریگه‌ری زۆر به‌رچاوی له سهر په‌وتی نه‌ده‌بیاتی جیهانی دانا، له هه‌قیقه‌تی خویدا نه‌زموون و ململانی نیوان ئایدۆلۆژی و بایه‌خه هزریه‌کانی نیو چوارچی‌وه‌ی ده‌قه.

پاستییه‌که‌ی ده‌رفه‌تیکه بۆ ده‌رکی نه‌و ئایدۆلۆژیانه‌ی که به تاییه‌ت له دوو بزاقی (مارکسیسم و فی‌مینیزم) دا پرونگه‌ره‌وه‌ی نه‌زموونه‌کانی مروفن و له زمانی مروفدا به کار هاتوون. (تایسن، ۱۳۸۷: ۴۰۶). هه‌ر کامه‌ی له‌و قوتابخانه په‌خنه‌بیانه که بی‌گومان بنه‌مایه‌کی به‌هیزی فه‌لسه‌فییان تیدایه، نه‌وه ئه‌رکیان سازکردن و به ده‌سته‌وه‌دانی شوناسه له نیو ده‌قی نه‌ده‌بیدا، له بنچینه‌دا خودی فه‌لسه‌فه‌ش له چاخی بۆرژوایی و له نیوان دوو

تاقمی دژوازا، به‌رده‌وام له هه‌لکشان و داکشاندا بووه، پرسایاری بنه‌په‌تی نه‌و دوو تاقمه جیا‌وازه نه‌وه بووه که نه‌زمونی هه‌ست پیکراو، یان ئاوه‌زیک که یه‌ک بریاره به سهر هه‌موواندا ده‌برپیتته‌وه (عقل تعمیم بخشنده - ع‌قلی گشتگیر)، ناخۆ ده‌توانی داهینه‌ر و پیکه‌پینه‌ری شوناس، هه‌روه‌ها پرونگه‌ره‌وه‌ی لی‌پراوانه‌ی نه‌م پیکه‌یه‌ بی؟ ئا لیره‌دایه که نه‌و دوو تاقمه جیا‌وازه له وه‌لامدانه‌وه‌دا، هه‌رکام پیا‌یازی خوی له‌وه‌ی دیکه جیا ده‌کاته‌وه. تاقمی هه‌وه‌ل فه‌یله‌سووفی نه‌زموونگه‌رای وه‌ک (ژان لاک) که جه‌خت له سهر کرده‌ی نه‌زموون ده‌کا و تاقمی دووه‌میش ئاوه‌زخوایی وه‌ک دیکارت تا (هیگل) ه، که وه‌لام بۆ سه‌لماندنی هه‌نتیقی و تپروانینی پوون و جیا‌وازی ئاوه‌ز ده‌گه‌پیتته‌وه. (نواک، ۱۳۸۴: ۸۴).

نه‌گه‌ر سه‌رنج بده‌ین، خالی گرنه‌گه‌وه‌یه که ئامانج یه‌که و نه‌ویش هه‌مان دۆزینه‌وه و سازکردنی شوناسه، به‌لام بپروا و شی‌وازی بۆچوون و له کۆتاییدا نه‌وه پیا‌یازه‌کانن که له‌گه‌ل یه‌کتردا جیا‌وازن، نه‌سه‌لیکی که هه‌موو کات بۆ زه‌ه‌کردنه‌وه‌ی شوناس له ده‌قدا پتویسته، نه‌سه‌لی بی لایه‌نانه و بی لایه‌نگرانه‌یه له پووبه‌پووبوونه‌وه له‌گه‌ل ده‌قی نه‌ده‌بیدا، وه‌ک چۆن له په‌خنه‌ی دیارده‌ناسیدا نه‌وه‌ی که بایه‌خه هزریه‌کانی نه‌م شی‌وازه له په‌خنه‌ی نه‌ده‌بی له سهر ساغ بووه‌ته‌وه، نه‌وه هه‌مان نه‌سه‌لی بی لایه‌نانه‌یه. له‌م شی‌وازه په‌خنه‌یه‌دا، ده‌بی په‌خنه‌نوس خوی له چنگ پشتگیری و لایه‌نگری تاییه‌ت ده‌ریاز بکا و به هاودلی ته‌واوه‌وه له‌گه‌ل جیهانی به‌ره‌می نه‌ده‌بیدا تیکه‌ل بی و له‌وپه‌ری سه‌رنجدا و له‌وپه‌ری بی لایه‌نی و به دوور له هه‌ر جوړه

ده مارگرژييهك، نه وهی له نیو دهقی نه ده بیدا ده بیینی، سه رله نوځ دایرپژځته وه. (ایگلتن، ۱۳۸۰: ۸۳). خالی هاوبه شی ویژهی جیهانی که بنه مای نه م وتاره ی له سه ر ساغ بووه ته وه، نه ته وه یی بوونی نه م شیوازه له نه ده بیاته، و اتا هم په گزی سه ره کی لیږده دا حه ماسه یه و همیش له قوناغی هه وه لدا به زمانی که له که ی خوی نووسراوه ته وه، پاشان دوا ی سه رکه وتنیکی گشتی له لایه ن جه ماوه ری خه لکه وه، وهک شاکاریکی جیهانی ده نگی داوه ته وه و ناسراوه. کاتی خوی ویلیام فوکنه ر سه لماندی که جیهانی بوونی به ره میک له په هندی خومالیی بوونی نه و به ره مه وه تیډه په پځ. دوو شاکاری که وری جیهانی (نیلیاد) و (توډیسه) وهک به شیک له ناسراوترین حه ماسه و چیروکی پالنه وانی تاییه ت به ولاتی یونانی کونن، که پیشینه یه کی سی هه زار ساله یان له میژووی نه و ولاته دا هیه. نه و دوو مه نزوومه یه به زمانی یونانی کون و له لایه ن هومیر شاعیری که وری یونانه وه نووسراونه ته وه. دیاره یونانی کون، ته نانه ت به ر له (نیلیاد و توډیسه) ش هر خاوه نی ویژهی مه نزووم بووه و ویډه چځ ویژهری سه رته تای نه م شیوازه نه ده به، هه مان پراهیب، یان که سی په به نی ته رکه دنیا بوویځ که خه لکی یونان پییان ده لئ (ناتوئیډوس) و نه م وشه یه له زمانی نه مپوی فه رنه سیدا (ناتوئیډی) پځ ده کوتری. (هومر، ۱۳۸۰: ۴۰). سه رچاوه و ده سپیکی جیهانی بوونی نه م به ره مه، راستییه که ی بو فه رهنګ و زمانی خومالی و فولکلور و میژووی یونانی کون ده گریځته وه و له و دیمه نه وه (نیلیاد و توډیسه) وهک شاکاریکی جیهانی، له لایه ن سه رانسهری نه ته وه کانی دیکه وه وهرگیراون. یان (شانامه)

ی فیرده ووسی له زمان و فه ره نگی ئیرانیدا شاکاریکی که م وینه ی نه ده بییه. پاژیک له شانامه له هه قیقه تدا پرودای خه یالی و چیروکی به ته منن، که هر له سه رده می زور کونه وه سناګوسنګ له راپوردووه به خه لکی ئیستا که یشتون، پاژیکی تری نه م کتیبه به نرخه، به سه ره اتی بنه ماله و خانزاده کانی ئیرانه که له قوناغیکی زور کونی میژووییدا له گه ل هیندییه کان به یه که وه ژیاون، بو سه لماندی نه م په یفش ناوی پالنه وانی وهک جه مشید، فه ره یدوون، کاس و که یخوسره و هم له نووسراوه که ونینه کانی ئیران وهک (ناویستا) دا هاتوون و همیش له یادداشته میژووییه کانی هیندی وهک (ریګ ودا) ناماژیه یان پځ کراوه. (فردوسی، ۱۳۷۸: ۲۳).

فیرده ووسی خوی له هه نګاوی یه که مدا ئیرانی بووه و شانازی به ئیرانی بوونی خویشی کردووه و نامانجی له نووسینه وهی (شانامه) ش زیندووکردنه وهی زمان و فه ره نگی په سه نی ولاته که ی بووه، به پروانینیکی (واساختی) له شانامه، بو مان ده رده که وی که فیرده ووسی کیشه ی نیوان نایدیولوژی زال له لایه ک و له لایه کی دیکه شه وه بایه خه هزی و میلییه کانی نه ته وهی فارسی به نه وپه پی خوی که یاندووه و برپاری کوتاییشی وها داوه که فارس، وپرای وپرانګری و تالان و برپوی بیګانه و ده ستریزوی داگیرکه ر بو سه ر ولاته که ی، هه نووکه ش خاوه نی ژیاریکی دره وشاوه و میژووییه کی پرسنګداره که بو سه رانسهری نه ته وه کانی دیکه نمونه و سه رمه شقه. جیهانی بوونی نه م به ره مه ش دیسان له تانوپوی په یقی به نرخ و هزیی شاعیرانه ی فیرده ووسییه وه — که زایه لای هه مان فه رهنګ و نه ده بی کونی ئیرانییه — سه ری هه لداوه و له و

په هه نده وه، بوونی خوئی به به رده نگی ئە ده بی جیهانی سه لماندوه .

نموونهی تر له م چه شنه ئە ده بیاته، (مه م و زین)ی خانی (۱۶۵۰ - ۱۷۰۶) شاعیر و عارفی جیهانی و به ناویانگی کورده . ئە حمه دی خانی به بۆنه ی (مه م و زین)ه وه، هه روه ها ئاشکراترین نموونه ی خه بات و پاپه پینی نه ته وه یی کورد له کۆتایی سه ده ی حه فده دا به ده سه ته وه ده دا، ئە و راستیی هه ش بۆ ئە وه ده گه پێته وه که شاعیر له قۆناغی هه وه لدا، په نج و ئازاری نه ته وه ی خوئی به باشی هه سه ت پێ کردوه، وێپرای ژیان له گه ل ئە و ئازاره دا، پێگای چاره و پزگاری گه لی کوردیشی ده سه تیشان کردوه .

(خانی، ۱۳۹۶: ۲۰۳). خانی سه وداسه ر له مرۆڤایه تی و خوداناسین و نیشتمانپه روه ریدا قه ل بووه و په نجی ده ربه ده ری و هه لوه دا ییشی به نرخه هۆنینه وه ی مه م و زین، به گیان و په و قه بوول کردوه . له کورده ستانیکی په ر له خان و ناغا و میر و به گ و چه که مه ره ق، له کورده وارییه کی که به هه زاران په ر و مه لا و بوێری وای تێدا بووه که هه ریه کی خوئی به نو مانگای زاو نه گوپیوه ته وه، هه رگیز هه ستیان به هۆره ی تورکان نه ده کرد، که چی له و ناوه دا مه لایه ک له قوژینی مزگه وتیکدا له شاری بایه زید، که بیریکی له خوئی ده کاته وه، هه یاران! من خۆم ده زانم له نیزامی و جه لاله دینی پۆمی که متر نیم و چه پیکم ده به ر فیرده وه سی و سه عدیدا نییه، بۆ که سه له من نا پرسێ؟ بۆ ناوێرم لای که سه بلێم منیش شتیکم؟ پێم ده لێن کوردی و کورتی! به لێ کورتم! به لام بۆیه کورتم، چونکه گه له که م ده سه تی کورته؛ چونکه هه یچ په نا و په سیویکمان نییه، چونکه که سه مان نییه نرخه ی هونه ر و کرده وه مان بزانی،

ئه گه ریش باوه ر ناکه ن، ئە وه من مه م و زینیکی ده هۆمه وه که هه زاری وه ک له یل و مه جنوون و شانامه و مانامه به تۆزیشی پانه گه ن. (خانی، ۱۳۸۹: ۲۷). له م پاژه شدا خانی وه ک هۆمپه ر و فیرده وه سی، به بۆنه ی (مه م و زین)ه وه وێژه ی کوردی له ئاسه تی سنوره کانی کورده ستان تێده په پێنی و ده یکاته وێژه یه کی جیهانی که وه ک ئاماژه ی پێ کرا، له هه ر سه ی نموونه که دا ئە وه که لکه له ی هه زری و ئازاری ده روونی و خه می نیشتمانیه که شاعیر وه ها لێ ده کا وێپرای تۆمارکردنی ده رده نه ته وه بییه کانی، ئە ده ب و گه لانی دیکه ی جیهانیش له دۆخی خوئی تێبگه یه نی و به و بۆنه یه وه له کیبه رکپی وێژه ی جیهانیدا، قسه یه کی باشی هه تاهه تایه ی بۆ کوته ن پێ بێ .

ئه نجامی تۆزینه وه: ئە ده بیاتی جیهانی به هه موو تیم، یان نیوه رۆکیکی وه ک هه ماسه، دلداره ی، ئایینی، یان هه ر بابه تگه لێکی دیکه وه، بێجگه له وه ی له ده سه پێکی خۆیدا ده سه که وتی هه زری تاکی کۆمه لگه ی مرۆڤه، له هه نگاوی دواتریشدا گرنگ ئە وه یه له لایه ن هه موو مرۆڤه کانه وه به هه ر په نگ و زمانیکی ئاخاوتنه وه، که لکی لێ وه رده گیری و گه لێک جار ده بیته سه ره مه شق بۆ که سه، یان نه ته وه یه کی که که مترین پێوه ندی هه زری، یان ته نانه ت جوگرافی به و به ره مه وه نییه، که وابوو په گه زی به نه ره تی پێوه ندی له م جوړه ئە ده بیاته دا، چه مکی مرۆڤ و بابه تی مرۆڤایه تییه . پۆمی و جولیت بێ، یان شیرین و فه ره اد، مه م و زین بێ، یان له یلی و مه جنوون، ئە وه په گه ز په گه زی ئه وین و دلداریه، ئاکامیش خه بات و گیانبازی و فیداکارییه، ماژینۆ بێ، یان دمدم، ئە وه ئامانج پاراستنی بایه خه ی نه ته وه یی و ئینسانیه، بۆیه

لهم شیوازه نه‌ده‌بیبیات‌ده‌دا مرؤف‌ه‌ز و بریا و
ئاواته‌کانی خوئی، به باشی ده‌بینیت‌ه‌وه و له‌گه‌ل
ه‌ه‌ر مرؤفیککی نیشته‌جیی نه‌م گوئی ه‌ه‌رده‌دا،
ه‌ه‌ست به نازاریکی هاویه‌ش ده‌کا .

سه‌رچاوه‌کان:

- (۱) میرصادقی، میمنت (۱۳۷۵)، با صبح دمان
(برگزیده‌ی شعر معاصر ایران، از مشروطیت تا
انقلاب)، تهران، انتشارات سخن.
- (۲) طاهیان، سیروس (۱۳۷۶)، پردرد کوهستان
(درباره‌ی زندگی و هنر نیما یوشیج)، تهران،
زریاب.
- (۳) چامسکی، نوم (۱۳۷۷)، زبان و مسائل دانش،
ترجمه‌ی علی درزی، تهران، انتشارات آگاه.
- (۴) بارت، رولان (۱۳۷۷) نقد و حقیقت، ترجمه‌ی
شیرین دخت دقیقیان، تهران، نشر مرکز.
- (۵) شمیسا، سیروس (۱۳۹۳)، نقد ادبی (ویراست
سوم)، تهران، نشر میترا.
- (۶) تادیه، ژان ایو (۱۳۹۰)، نقد ادبی در قرن
بیستم، ترجمه‌ی مهشید نونهالی، تهران، نیلوفر.
- (۷) احمدی، بابک (۱۳۷۷)، معمای مدرنیته، تهران،
نشر مرکز، چاپ سوم (اسفند ۱۳۸۲).
- (۸) تایسن، لیس (۱۳۹۲)، نظریه‌های نقد ادبی
معاصر، ترجمه‌ی مازیار حسین زاده و فاطمه
حسینی (ویراستار: حسین پاینده)، تهران، نگاه
امروز، حکایت قلم نوین.
- (۹) نوک، جرج (۱۳۸۴)، فلسفه‌ی تجربه‌گرا (از لاک
تا پوپر)، ترجمه‌ی پرویز بابایی، تهران، آزاد‌مه‌ر.
- (۱۰) ایگلتون، تری (۱۳۸۰)، پیشدرآمدی بر
نظریه‌ی ادبی، ترجمه‌ی عباس مخبر، تهران، نشر
مرکز.
- (۱۱) هومر (۱۳۸۰)، ایلیاد، ترجمه‌ی سعید نفیسی،
تهران، شرکت انتشارات علمی فرهنگی.

- (۱۲) فردوسی، ابوالقاسم (۱۳۷۸)، غم‌نامه‌ی رستم
و سهراب (شاهنامه: برگزیده‌ی رستم و سهراب)،
انتخاب و شرح: جعفر شعار و حسن انوری، تهران،
نشر قطره، چاپ بیستم.
- (۱۳) خانی، احمد (۱۳۹۶)، مه‌م و زین، به انضمام
تطیل و بررسی، مترجم و شارح: سعداله مجیدی
(عه‌ودال)، بوکان، انتشارات زانکو.
- (۱۴) خانی، نه‌حمده (۱۳۸۹)، مه‌م و زین، وه‌رگیزانی
ه‌ه‌زار به موکریانی، سلیمانی، په‌خشانگای نازادی.